

UDK 330.34(4)
Prethodno priopćenje
Primljeno: 20. 12. 1992.

**Dr. SLAVICA SINGER, dr. HELMUT
DOMKE, dr. THEO STAMMEN**

TRI ESEJA O IZAZOVIMA DANAŠNJE EUROPE

**Dr. Slavica Singer,
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku**

EUROPA — ZAJEDNIČKI DOM, ZA KOGA?*

Prisutnost integracijskih i dezintegracijskih procesa u Europi nameće redefiniranje mnogih bitnih kategorija političkog i ekonomskog suživota, kako bi se mogla ostvariti ideja Europe kao zajedničkog doma. Zbog dimenzija promjena potrebno je mijenjati paradigme ekonomskog razvoja, prihvaćajući Schumpeterov koncept da je ekonomski razvoj sadržan u procesu stalne kreativne destrukcije. Ako Europa ne riješi ekonomske probleme s kojima je suočena, a koji postaju sve više kulturni problem opstanka i razvoja, ideja Europe kao zajedničkog doma neće se ostvariti.

*Izlaganje podnečeno na 10-oj skupštini Konferencije europskih crkvi "God Unites - in Christ a New Creation", Prag, 1-11. 09. 1992. — predavanje održano na plenarnoj sjednici 7. 09. 1992. kao jedno od tri pozvana predavanja. Na skupštini je sudjelovalo 992 sudionika iz svih europskih crkvi članica Europske konferencije crkvi. Pozvani govornici na plenarnoj sjednici bili su Nils Eliasson, ambasador KESS-a u Pragu, prof. dr. Helmut Domke, Potsdam, Savezna Republika Njemačka i prof. dr. Slavica Singer, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska.

U Europi koja istovremeno ima iskustva integracije i dezintegracije — ujedinjenje Njemačke i dezintegraciju Jugoslavije, moramo naći odgovor na pitanje: Europa — zajednički dom, za koga?

Europa je u središtu vrtloga promjena čija intenzivnost ugrožava gotovo svačiji način i kvalitetu života. Istovremeno, suočeni smo s neadekvatnim znanjem potrebnim za odgovore na mnoga pitanja koja se odnose na bitne probleme opstanka: npr. kako zaustaviti rat u bivšoj Jugoslaviji? Ekonomisti uobičajaju govoriti o transakcijskim troškovima. Transakcijski troškovi za cijelu bivšu Jugoslaviju su previsoki, posebno za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Jugoslavija kao cjelina bila je nesposobna uspostaviti konzistentni politički i ekonomski sustav na parametrima ekonomske efektivnosti, humanosti i političke demokracije, zbog odsustva političke demokracije u Srbiji, ali i neefikasnog i nemoralno sporog reagiranja različitih svjetskih i europskih mehanizama (Europske zajednice, UN...). Stoga novi politički i ekonomski sustav plaćamo životima, razorenim tvornicama, školama, bolnicama, crkvama, kulturnim naslijeđem. Da li je stvarno nemoguće zaustaviti tu ludost?

Iz perspektive najsurovijeg rata ovog stoljeća u središtu Europe, kako odgovoriti na pitanje: Europa: zajednički dom, za koga? Iza svake riječi ovog pitanja je pitanje, ili lista pitanja.

Počnimo s riječju "za koga". Za ljude, naravno, koji žele smatrati Europu najboljim mjestom za življenje, tj. svojim domom. Pretpostavka pri tome je da su pojedinci i njihove obitelji slobodne izabrati gdje će živjeti. Ali, to odmah otvara pitanja državne suverenosti, nacionalnog identiteta, manjinskih prava, ljudskih prava. Ljudi žele živjeti u miru, u slobodi, u uvjetima u kojima mogu osigurati bolju budućnost svojoj djeci. Da li je teško razumjeti zašto tako mnogo ljudi iz istočne Europe želi promijeniti mjesto življenja? Previše ljudi želi odmah koristiti se dostignućima razvijenih zemalja, ali pri tome nastaje opasni nesklad, jer je razvojna snaga i efikasnost institucija razvijenih zemalja neadekvatna da apsorbira tako veliku promjenu u zahtjevima. Rezultat toga je nezadovoljstvo svih: domaćih, jer njihov način života iznenada se mijenja a kvaliteta života opada; pridošlica jer njihova očekivanja ne mogu biti ispunjena. S druge strane, ogromni resursi istočne Europe ostaju izvan glavne struje razvojnih procesa. Prema tome, odgovor na pi-

tanje “za koga”, nažalost može biti i: za uznemirene, nesretne i razočarane ljude.

Druga riječ u početnom pitanju je “dom”. O domu se uvijek razmišlja kao cjelini gdje svaki kut, svaka prostorija imaju posebnu funkciju kao dio te cjeline. Učiniti Europu zajedničkim domom zahtijeva redefiniciju razvojnih procesa i institucija na način da se omogući konstrukcija konzistentnog političkog i ekonomskog sustava u cjelini Europe, koristeći se različitostima kao razvojnim impulsima i prednostima, umjesto da one budu osnova za političke konflikte.

Ovdje se i postavlja ključno pitanje: kako to ostvariti? Promjena uvijek znači promjenu ponašanja i mišljenja. Konceptcija evolucije treba tek da penetrira u paradigmatičke granice dominirajuće ekonomske teorije i prakse. Dominirajuću ekonomsku misao može se opisati u terminologiji Kuhnove konceptije “normalne znanosti”. Ali zahtijevane promjene više se ne nalaze u zaštitnom pojasu ekonomske znanosti, suština ekonomske teorije mora biti promijenjena. Potrebno je formulirati teoriju procesa ekonomske evolucije u konceptualnom okviru cjeline poznate kao kulturni kontekst neke sredine. Ako čovječanstvo ne rješava ekonomski problem koji po svojim dimenzijama postaje sve više kulturni problem, čovječanstvo neće preživjeti. Schumpeter je rekao da je dinamika ekonomske evolucije sadržana u procesu trajne kreativne destrukcije. To znači, da ovaj proces zahtijeva promjene u organizacijskoj strukturi, promjene u pravilima i ekonomskoj kompetenciji nekog kulturnog entiteta¹.

Nužno je razmišljati u terminima međuovisnosti o zadovoljavajućem, pravednom i ljudima orijentiranom razvoju, napuštajući eurocentričnu industrijsku teoriju razvoja. Osnovni problem je u tome što je ideologija industrijalizacije, kristalizirana u dominirajućoj ekonomskoj teoriji, preuski okvir za formiranje politike i upravljanje ukupnom produktivnošću različitih društvenih cjelina. Ovaj “ekonomizam” je neznanstvena osnova za zadovoljavajući, pravedni razvoj². Zbog toga je potreban prošireni teorijski okvir, temeljen na širim interdisciplinarnim konceptima (kao npr. opća teorija sustava, teorija komunikacije, teorija kaosa...), kao i moderniji pristupi ljudskoj motivaciji, moralu i

etičkom vrednovanju. Iz perspektive opće teorije sustava, svi ekonomski sustavi su skupovi pravila, izvedeni tako da zadovoljavaju specifičnu kulturu, vrijednosti i ciljeve nekog društva.

Promjene s kojima smo konfrontirani, tjeraju nas da mijenjamo skup pravila radi uspostavljanja novih razvojnih procesa. Ali, tko je odgovoran za postavljanje novog skupa pravila? Svi mi koji prepoznajemo Europu kao naš zajenički dom, koristeći se interdisciplinarnim znanjem, različitim kulturnim iskustvima, koristeći moguće konflikte kulturnog relativizma i univerzalnog interesa etičkog vrednovanja kao stanje stvari na koje možemo djelovati. Uloga Crkve je izuzetno naglašena u ovom procesu, jer upotreba najvažnijeg kršćanskog principa — jedinstvenost svakog ljudskog bića³ — može biti najkorisniji okvir za konstrukciju zahtijevanog novog razvojnog procesa temeljenog na istovremenom uvažavanju različitosti i procesima globalizacije. Židovska, kršćanska i islamska tradicija trebaju biti korištene za postavljanje novog skupa pravila u definiranju zadovoljavajućeg, pravednog i ljudima orijentiranog razvojnog procesa. Židovska tradicija govori o našim ulogama kao čuvara resursa na zemlji, ali uvodi i pojam rizika, islam insistira na tome da je dnevni život dio šire cjeline, kršćanska tradicija nam donosi praksu demokracije — zašto ne koristiti sve to kao osnovu za nova ekonomska pravila?⁴. Sterilne ljevičarsko-desničarske debate o tome da li se oslanjati na centralno planiranje ili tržišne snage, da li nacionalizirati ili privatizirati privredu, da li regulirati ili deregulirati upravljanje privredom, imaju svoje uporište u zastarjelim konceptima nacionalne suverenosti, imobilnosti kapitala, materijalne definicije roba u kojoj se ignoriraju tjeleži informacija i usluga — i nadamo se da će uskoro biti iza nas. Ali, problemi u definiciji novih razvojnih procesa za Europu su postojanje rata u središtu Europe, nestabilni politički uvjeti u balkanskom dijelu Europe, euforično prihvaćanje ekonomskih bajki u istočnoeuropskim zemljama i emocionalno obojeno političko vrednovanje prošlih političkih i ekonomskih iskustava u istočnoj Europi.

Europa je u ozbiljnoj krizi vrijednosti i zbog toga trebamo zajedništvo u znanju da se uspostavi nada i vizija opstanka i razvoja.

¹ Hall, R.T.: Communitarian Ethics and the Sociology of Morals: Alasdair MacIntyre and Emile Durkheim, Sociological Focus, No. 2, 1991, str. 99.

² Henderson, H.: Towards new criteria and indicators, Futures, Dec. 1989, str. 573.

³ Carey, G. Nadbiskup od Canterbury-a: Behold, I am Doing a New Thing, Malvern Conference: The Threshold for Europe, Malvern, 1991, str. 3-9.

⁴ Islam and the West: The bishop and the imam ask, Do we really have to fight?, the Economist, Dec. 22. 1990, str. 18-20

Slavica Singer, Ph. D., Helmut Domke, Ph. D., Theo Stammen, Ph.D
Slavica Singer, Ph.D., University J.J. Strossmayer, Osijek.

THREE ESSAYS ON PRESENT-DAY EUROPE CHALLENGES

EUROPE — COMMON HOME, WHO FOR?

Summary

The presence of integration and disintegration processes in Europe imposes redefinition of many essential categories of political and economic co-existence to be able to realize the idea of Europe as a common home. Because of the change dimensions it is necessary to change economic development paradigms accepting Schumpeter-s concept that economic development is contained in the permanent creative destruction process. If Europe does not solve economic problems which it is facing and which are becoming more and more cultural problem of survival and development, the idea of Europe as the common home will not be realized.